

“ON YILDAN HİKÂYELER”
Demokrat Parti İktidarına Eleştirel Bir Bakış

Ahmet ÖZPAY

Özet

Kemal Bilbaşar, Türk edebiyatının önemli şahsiyetlerinden biridir. Edebî alanda, ilk önce, hikâyeleriyle tanınmıştır. “On Yıldan Hikâyeler”, onun eleştirel gerçekçi çizgide verdiği örneklerdendir. Yazar, bu hikâyelerinde, Demokrat Partinin iktidar yıllarında yaptığı icraatları sert bir üslûpla eleştirmektedir.

Anahtar kelimeler: Kemal Bilbaşar, kısa hikâye, eleştirel gerçekçilik.

Abstract

“Short Stories from the Decade”

A Critical Survey on the Democrat Party Government

Kemal Bilbaşar is one of the important figures of Turkish literature. In the literary area, he was known first with his short stories. “On Yıldan Hikayeler” constitutes the examples he gives on critical and realistic basis. In these stories, the author criticizes the acts performed by Demokrat Parti when it was in office, with a severe style.

Key words: Kemal Bilbaşar, short story, critical realism

Demokrat Partinin kurulması [7 Ocak 1946], çok partili siyasî hayata geçiş yolunda atılmış oldukça önemli bir adımdır. Ondan önce Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası [17 Kasım 1924] ve Serbest Cumhuriyet Fırkası [12 Ağustos 1930] gibi başarısızlıkla sonuçlanan tecrübeler yaşanır. Demokrat Parti, 1950 seçimlerinde ezici bir çoğunlukla iktidara gelir. On yıllık iktidarı, 27 Mayıs 1960 Askerî Harekatıyla son bulur.

Kemal Bilbaşar, 27 Mayıs'tan kısa bir süre sonra Demokrat İzmir gazetesinde¹ bir dizi hikâye yayımlar. "On Yıldan Hikâyeler"² ana başlığı altında yayımlanan bu hikâyelerde, Demokrat Parti iktidarı eleştirilir. Bilbaşar, hikâyeleri niçin kaleme aldığını, dizinin ilk hikâyesi, olan "Nutuk Ücreti"nin hemen başında açıklar. Bu açıklama, hikâyelerin içeriğini de izah edecek mahiyettedir. Buna göre DP, on yıllık iktidarı müddetince milletin sevgisini kötüye kullanmış, "muasır medeniyet seviyesine yaraşır bir Hukuk Devleti kurmak"

¹ Bu hikâyelerin *Demokrat İzmir* gazetesinde yayımlanmış olmasının kendi içinde sağlam gerekçeleri vardır. Birincisi, Kemal Bilbaşar, gazetenin çalışanlarından ve uzun zamandır hikâyelerini, denemelerini burada yayımlamaktadır.

İkincisi, Yassıada Mahkemelerindeki [davalar, 14 Ekim 1960-15 Eylül 1961 tarihleri arasında görülmüştür] dava dosyalarından birinin "Demokrat İzmir Gazetesi Davası" olmasıdır (Turan 2002: 72). Nisan 1959'da gerçekleştirdiği Ege gezisi sırasında, İnönü'nün aracının yolu kesilir. Muhalefet başkanı, DP'liler tarafından tartaklanır, CHP'nin etkinlikleri de engellenir. Bu arada *Demokrat İzmir* gazetesi binası, bir grup DP'li partizan tarafından tahrip edilir (Akşin 2005: 221]. Dava dosyasında, bu husustaki gerekçe şöyle ifade edilmektedir: "1946'dan 1955 yılına kadar Demokrat Parti'yi destekleyen gazete daha sonra eleştirilere başlamıştı. 2.5.1959 günü İnönü'nün İzmir'e geldiği sıralarda İzmir Belediye Başkanı 'yakın, yakın burası komünist gazete ve matbaasıdır' diye tahriklerde bulunmuş tahribat sonucunu o zamanki para ile 128.870 lira hasar tesbit edilmiştir" (İleri 1986: 17]. *Demokrat İzmir*'in sert bir muhalefet yapmasında bunun da etkisi vardır.

² Hikâyelerin adları, yayımlandıkları yer ve tarihler aşağıda gösterilmiştir:

"Nutuk Ücreti", (19 Haziran 1960); "Nüfuz Ticareti", (26 Haziran 1960); "Komisyoncucu", (3 Temmuz 1960); "Teminatlı Yargıç", (11 Temmuz 1960); *Yelken*, 51 (Nisan 1961); "Turistten İstifade", (17 Temmuz 1960); "Randevu Saati", (24 Temmuz 1960); "Vaftiz Babası", (31 Temmuz 1960), ["Çiçek, Kuş, İş"], *Yeditepe*, 36 (1-15 Şubat 1961); "Montafon V.C. Ocağı", (11 Eylül 1960) ["V.C. Ocağı"], *Yelken*, 134 (Nisan 1968); "Karşılama Töreni", (18 Eylül 1960); "Kore Gazisi", (25 Eylül 1960); "Tazyikli Maya", (2 Ekim 1960); *Yelken*, 139 (Eylül 1968); "Ses Sanatkârı", (9 Ekim 1960); "Petrolcu", (27-29 Ekim 1960); "Vicdan Sorumluluğu Denen Şey", (13 Kasım 1960).

"On Yıldan Hikâyeler" başlığı altında yayımlanmayan, ancak muhteva olarak bu hikâyelerle benzerlik gösteren "Vicdan Sorumluluğu Denen Şey" hikâyesini de birlikte değerlendirmeyi uygun gördük. Zaten bu hikâye, "On Yıldan Hikâyeler"ın en son hikâyesidir. Hikâyelerden birkaçı, sonraki yıllarda *Yelken* ve *Yeditepe* dergilerinde yeniden yayımlanmış, isimlerde bazı değişiklikler yapılmıştır. "Teminatlı Yargıç" aynı adla *Yelken*'de, "Vaftiz Babası" hikâyesi "Çiçek, Kuş ve İş" adıyla *Yeditepe*'de "Düşük Çağdan Hikâyeler" genel başlığı altında yayımlanmıştır. *Yelken*'de 1968 yılında yayımlanan iki hikâyenin genel başlığı yine "On Yıldan Hikâyeler"dir. "Tazyikli Maya" aynı adla yer alırken, "Montafon V.C. Ocağı"nın adı kısaltılarak "V.C. Ocağı"na dönüştürülmüştür.

vaadiyle emanet aldığı idareyi, Orta Çağ karanlıklarına sürüklemiş, keyfi, vurguncu, gösteriş düşkünlü bir “eşkiyalar hükümeti” hâline getirmiştir.

“İnkılâptan sonra yapılan ifşaattan, hiçbir amme hizmeti müessesesinin onların çapul iştihasından yakasını kurtaramadığını öğrenmiş bulunuyoruz. Şu da gayet açık anlaşılmıştır ki, baştakiler kendi karakterlerine benzemeyen bütün idarecileri ve partizan ileri gelenlerini tasfiye ettiklerinden az zamanda bütün resmî ve özel müesseselerde vazife alan kimseler onların küçük birer modeli olmuşlardır.

Şüphesiz bu karanlık devirde iktidara sırtını yaslıyarak kendini olduğundan etkin gösteren nüfuz vurguncuları yanında, onlara kafa tutan, hiçbir baskıya boyun eğmeyen yürekli halk çocukları da eksik değildir”.

Kemal Bilbaşar, DP'nin iktidar yıllarında görüp yazdıklarını, ama yayımlayamadıklarını, “yeni hürriyet havasından faydalanarak” gelecek kuşaklara ibret olur düşüncesiyle aktarmak istemiştir.

Bu yazının amacı, “On Yıldan Hikâyeler”i içerik bakımından incelemek, bu hikâyelere yüklenen vazifeyi ve sanat eserinden beklenen neticeyi, sanatçının çağına tanıklık hususundaki sorumluluğunu dikkate alarak değerlendirmektir. İçerik kısmındaki tematik başlıklar, hikâyelerin tasnifi neticesinde, yine hikâyelerin içeriğinden hareketle tespit edilmiş olan başlıklardır. Değerlendirme kısmında, hikâyelerde anlatılanların tarihî gerçeklere uygun olup olmadığı sorusunun cevabını aramaktan çok, edebî esere yüklenen vazife ve edebî şahsiyet kimliğiyle sanatçının üstlendiği sorumluluk üzerinde durulmuştur.

A. İÇERİK

1. Devlet İmkânlarının Peşkeş Çekilmesi

“Vaftiz Babası” hikâyesinde, çiçek yetiştirmekten, kuş beslemekten başka zevki olmayan tapu memuru Hulki Bey, emeklilik işlemlerindeki aksaklıkları düzeltmek için geldiği Ankara’da, yer yokluğundan aynı odayı paylaşmak zorunda kaldığı otel odasında, kâğıt fabrikasının ikinci müdürüyle tanışır. Müdür ona, kurduğu düzenle nasıl vurgun yaptığını anlatır.

Oraya müdür olmasını Celal Bayar sağlamıştır. Bayar'la tek ortak yönleri, her ikisinin de Bursalı olmasıdır. Demokrat Parti iktidar olunca, kutlamak için Bayar'a gidip elini öpmüş, Bayar da onu bir şirkete müdür yapmıştır. Ancak o ağır işleri sevmediğinden “tekrar huzura çık(ıp)” daha kolay, daha az mes'uliyetli bir iş istemiştir. Kâğıt fabrikasına ikinci müdür olarak atanması bu kadar kolay olmuştur. Kendisi de partililerine kâğıt sıkıntısı çektirmemiş, istedikleri kadar kâğıt göndermiştir. İkinci müdür, cana yakın bulduğu, arkadaşlığından hoşlandığı Hulki'ye çok kolay yapabileceğine inandığı bir iş teklifinde bulunur:

“Sana bir kart vereceğim. Başvekâlet Kalem Mahsus Müdürüne Götüreceksin. Ossaat seni Menderesle görüştürür. Başvekilin elini öpersin: (biz İzmirde bir gazete çıkarmak istiyoruz) dersin ve (İsmet Paşanın partisiyle gırtlak gırtlığa mücadele etmek, hükümetimizin muazzam kalkınma hamlelerini yurdun en hücera köşelerine kadar duyurmak azmindeyiz) dersin. (çok rica ediyoruz gazetemizin vaftiz babası siz olun. Uygun bir isim bulun) dersin. O böyle fasa fiso numaralara bayılır. Gazetenize muhakkak bir ad koyar. Ondan sonra bana gel! Seni Samede götüreyim. (Beylerin çıkaracakları gazetenin adını Başvekilimiz koydu. Kâğıt tahsisi için size yolladı.) dedim mi, tonlarca kâğıt tahsis eder sana. Ondan sonrası benim elimde”.³

Hulki, tahsisatı aldıktan sonra İzmir'e dönecek, orada işi idare ettirecek tek yapraklık bir gazete çıkaracak, kâğıt fabrikasının ikinci müdürü de Hulki'ye tahsis olunan kâğıdı karaborsada satıp parasını gönderecektir. Hulki'nin bu işten elde edeceği aylık kazanç, “20 bin banknot” olacaktır. İkinci müdürün kazancı da Hulki'nin kazancından alacağı komisyonudur.

Hikâyede Hulki'nin gazetecilik yapmaya başlamasıyla ilgili bir ayrıntı verilmemiştir. Ancak hiç tanımadıkları hâlde, sırf partili olduğunu beyan eden bir kimseye el öptürerek ihsanda bulunan başvekil ve cumhurbaşkanının yaptıkları icraat sorgulanmaya muhtaçtır. Anlatımdaki abartı, gerçekliğin abartısından çok kurgunun bir abartısı gibi görünmektedir.⁴

³ Hikâyede adı geçen Samet, DP iktidarı zamanında Çalışma Bakanı ve Devlet Bakanı olarak hizmet veren yazar Samet Ağaoğlu'dur.

⁴ Menderes'i “vaftiz babası” olarak gösterme arzusu, dikkatten kaçmaz. Bilindiği gibi, “vaftiz” Hristiyan dünyasına ait dinî bir terimdir. Bilbaşar, belki de bu nedenle, *Yeditepe*'deki yayını esnasında hikâyesinin adını değiştirmiş, “Çiçek, Kuş ve İş” yapmıştır.

“Montafon V.C. Ocağı” hikâyesinde, devlet imkânları kullanılarak fakir köylülerin nasıl sömürüldüğü anlatılır. Hikâyenin anlatıcısı, Hoppalanın Osman’dan ilçede Vatan Cephesine⁵ kaydolanlara nüfus başına 350 lira verildiğini öğrenince, yoksulluğuna bir çare olur umuduyla, Tahıl Çarşısında, VC (Vatan Cephesi) Ocağının önündeki uzun kuyruğa girer. Kendisine ancak ertesi gün akşam üzeri sıra gelir. Kaydı yapan Ocak Başkanı, aile fertlerinden önce, evde kaç “montafon”u olduğunu sormaktadır. Montafon, bir cins inektir. Anlatıcı, evde bir ineği olduğunu söylemesine rağmen, Vatan Cephesine beş nüfus kaydettireceği için Ocak Başkanı onu beş ineği varmış gibi kaydeder ve kendisine sorulduğu takdirde, beş ineğim var, demesini söyler. Ancak iş bununla bitmemektedir. Ziraat Bankasından alacağı toplam 1750 liradan, makbuz karşılığında ocağa 100 liralık küçük bir bağış yapacaktır.

Anlatıcı, parayı çektikten sonra başkaları gibi hayvan almak yerine öncelikle çoluk çocuğa elbise alır. Köye dönerken karşılaştığı Derviş Yusuf’tan işin iç yüzünü öğrenir. Aslında bu, Ocak Başkanı ile Ziraat Bankası Müdürünün tertip ettiği bir oyundur. Yusuf, meyhanede bir şoförün ağzından duyduklarını aktarır. Buna göre, banka montafon cinsi ineği olana, her inek için 350 lira kredi açmaktadır. Kredinin onaylanması, hükümet baytarının gelip ineği görmesine ve “Sütlü montafon ineğidir.” diyerek rapor vermesine bağlıdır. Oysa Ocak Başkanı ve Ziraat Bankası Müdürü, ineği olan olmayan herkese para vermiştir. Fakir köylüler, borca batmakla kalmamış, bu borç batağında ocağa hayvan başına yirmi lira da bağışta

---

⁵ Vatan Cephesinin açılışı, Başbakan Menderes tarafından, muhalefetin kin ve husumet cephesine karşı 12 Ekim 1958 günü Manisa’da ilan edilmiştir. Aslında Vatan Cephesi, DP’den farklı bir örgüt değildir. O günden sonra DP’ye üye olanlar, Vatan Cephesine üye olmuş kimseler olarak kabul edilmekte ve adları radyo yayınlarıyla duyurulmaktadır. Vatan Cephesinin kurulması iktidar ile muhalefet arasındaki çekişmeyi daha da sertleştirmiştir (Akşin 2005: 220). Menderes, Yassıada’da, “Vatan Cephesi kurarak toplumu parçalamak” iddiasıyla da yargılanacaktır (Turan 2002: 72). Dava dosyasındaki 36 sayfalık gerekçede özetle şunlar söylenmektedir: “Muhalefeti bir düşman topluluğu ve ehlihalip camiası ilan etmek, kurduğu dikta rejimini savunmak üzere ‘Vatan Cephesi’ kurmak ve yönetmek, onu örtülü ödenekten beslemek. TCK 141/3, 6, 8.” (İleri 1986: 17). “Demokrat İzmir” ve “Vatan Cephesi” davaları, anayasayı ihlâl suçuna örnek teşkil edip Menderes’i idama götüren davalardır. Hikâyenin başlığındaki “V.C. Ocağı” kısaltması da ilginçtir. Bilindiği üzere İngilizce WC (water closet = tuvalet, helâ) Türkçede, konuşma dilinde VC (vece) ile karşılanmakta ve aynı anlamı ifade etmektedir. Hikâye içinde VC’nin açılımının “Vatan Cephesi” olduğu anlaşılabilir, başlıkta bunun açıkça yazılmaması, dikkat çekicidir.

bulunmuşlardır. Yapılan bağışlar da Ocak Başkanının cebine gitmiştir. Menderes, Vatan Cephesine 12.000 üye kazandıran Ocak Başkanını hem tebrik etmiş, hem ona 50 lira mükâfat vermiş, hem de gelecek seçimde milletvekili adayı olacağını bildirmiştir. Olan fakir köylüye olmuştur.

“Kore Gazisi” hikâyesinde, geçimini hırsızlıkla temin eden anlatıcı, İzmir Fuarında umduğu gibi bir kazanç elde edemeyince, o günlerde Kore’den dönen askerler onuruna Bandırma’da düzenlenecek törende yer almak için, asker kafilesine katılmaya karar verir. Böylece hem bedava gitmiş olacak hem de ziyafet sofrasında istediği gibi yiyip içecektir. Bu kararının kendince mantıklı bir yanı da vardır: “Menderes ağabeyimiz oturduğu yerde Kore fatihi olmuş, ben de Kore gazisi olsam kıyamet mi kopar?”. Kafileye katılmak için bir askerın elbiselerini çalar.

Kore gazileri Bandırma’da, aralarında kaymakamın da bulunduğu büyük bir kalabalık tarafından karşılanır. Halk “Yaşa Menderes, canımız kurban sana!” diye bağırmakta, kaymakam gazileri “Demokrat hükümetin misafiri” olarak selamlamaktadır. Anlatıcı hırsız, törende yapılan konuşmalardan öylesine etkilenir ki kendisi de bir konuşma yapmaya karar verir. Yolculuk sırasında askerlerden duyduğu Kunuri Savaşını sanki kendisi yaşamış gibi abartarak anlatır. Bununla kalmaz, savaşta üç yerinden yaralandığını söyler. Onu dinleyen kalabalık, galeyana gelip yaralarını görmek, hatta öpmek ister. Üstünden elbiselerini çıkardıklarında, yalan söylediği belli olur. Aldatılan kalabalık da ona meydan dayağı çeker. Sonunda karakola düşer.

Hikâyede asıl dikkat çekici kısım bundan sonrasıdır. Karakolda kendisini DP Ocak Başkanı ziyaret eder. Hatta, “Herkes senin gibisinin kadrini bilemez. Sen tam aradığımız adamsın.” diyerek hırsız cesaretinden dolayı kutlar. Onu karakoldan kurtarıp Toprak Mahsulleri Ofisine ambar memuru yapar ve kendi menfaati doğrultusunda kullanır. Anlatıcı hırsıza, hissettirmeden 10 bin kilo arpayı çalıp satar. Hırsız işin farkına vardığında ne yapacağını şaşırır ama DP Ocak Başkanı, gelen “tombalak müfettişi” bu kadar arpayı güvercinlerin ve kargaların yediğine inandırır. Müfettişin söylediği sözler, iki ayrı anlam (oburluk ve zimmete para geçirme) düşünülerek okunmalıdır: “Bu minnacık karga sürüsü bizden oburmuş meğer..”.

“Ses Sanatkârı” hikâyesinin anlatıcısı, devletten ihale kazanmış bir iş adamıdır. Gönderdiği 50 tonluk yağlı boya, daha önce gönderilen numuneye uygun bulunmadığı için geri çevrilmiştir. Genç adam, bu işten 200 lira kâr etmeyi beklerken bir anda sermayeden de olmaktadır. Çalmadığı kapı kalmaz. Levazım Umum Müdürü Vekilinin odasından kovulur. Çaresizlik

içinde önüne çıkan herkese derdini anlatmaya başlar. Dinleyenlerin bir kısmı hâline acır, kendisini haklı bulur ama bir yol gösteremez. Bir kısmı ise, “bu cinsten bir kaybı kurtarmanın tek çaresi olarak (kırmızı mangır, beyaz baldır) reçetesini” tavsiye eder.

Anlatıcı, asıl adı Şükriye, sahne adı Aysel olan ses sanatkârıyla, ne yapacağını şaşırıldığı bu günlerde karşılaşır. Kadın, anlatıcının sıkıntısını öğrenince, halledebileceği bir iş olduğunu söyleyerek iş adamını sevindirir. Bir süredir “dört büyüklerden biri”⁶ ile beraberdir. Onun kartını gösterdiği takdirde başbakan bile ayağa kalkacaktır. Her şey Şükriye’nin söylediği gibi olur. TBMM amblemini taşıyan zarfı uzattığı zaman vekil, ayağa kalkar, düğmesini ilikler, zarfı saygıyla alıp okur ve kendisine “Neden daha önce bana gelmedin evlâdım. (...) Beyefendiyi rahatsız etmene ne lüzum vardı.” der. Yarım saat içinde işlemler tamamlanır, anlatıcı kâğıt üzerinde 50 ton boyayı teslim edip parayı alır.

Hikâyenin sonu, bürokrasi içindeki soygun düzenini gösteren bir örnek olması bakımından enteresandır. Merdivenleri inerken Levazım Müdürü arkasından koşarak gelip ondan aralarında geçeni unutmamasını rica ederek özür diler. Bir ortaklık teklifinde bulunur. Bu teklif, yapılacak bir barajın milyonluk bir taahhüt işidir. İş adamı böyle bir teklifi geri çevirmez.

“Tazyikli Maya” hikâyesinde, girişimci Türk insanının yabancı ürünlerle rekabet ederken devlet imkânlarını kendi menfaatleri doğrultusunda nasıl acımasızca kullandığı anlatılır. Yabancı ürünlerle rekabet adı altında yapılanlar, tamamen, birilerini zengin etmeye yöneliktir.

DP iktidara gelmeden önce, parti yandaşı patronlardan biri, bir tazyikli maya fabrikası kurar. Bu mayalar, piyasada yarım ya da bir kiloluk paketler hâlinde satılmaktadır. Fırıncılar o zamanda Hollanda’dan ithal edilen “Avrupa mayasını” kullanmaktadır. Bütün çabalamalara rağmen, 1950’lere gelindiğinde fabrika hedeflenen seviyeye ulaşamaz. Fabrika sahipleri bunu, yerli mala itibar edilmemesine bağlarlar. Ancak fabrikanın kaderi, anlatıcının 1953’te buraya müdür olmasıyla değişir. Onu tavsiye eden, asker arkadaşı Rauf’tur. Hırsızlık ve yolsuzluk ortaklıkları, askerlik günlerine dayanmaktadır. Anlatıcı, fabrikanın idaresine tam yetkiyle geldiğinde iki arkadaş buluşup fabrikayla birlikte nasıl kalkınacaklarını plânlarlar:

---

⁶ Dört büyükler olarak bilinenler, Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Meclis Başkanı Refik Koraltan ve Dışişleri Bakanı Mehmet Fuat Köprülü’dür.

“Önce gıda maddeleri nizamnamesine bir madde koyduracak, fırıncıları tazyikli maya kullanmaya mecbur edecektik. Sonra da maya ithalini önliyecektik.

Kararname Resmî gazeteyle yayınlanmadan bir hafta önce Rauf abi bana talimat verecekti. Ben de patronlarla pazarlığa girişip bir mukavele imzalıyacaktım. Artacak satıştan yüzde yirmibeş prim istiyecektim.

Bu arada maya fiyatlarını bir misli yükseltmeyi de unutmuyacaktım. Bir de vakit kaybetmeden üç büyük vilâyette satış işlerimizi bizim açımızdan yürütecek adamlar bulup hizmete alacaktım”.

İki ortak, yaptıkları plâni başarıyla uygularlar. Belediyelerle de anlaşılır. Fırıncılar, un alabilmek için Belediye İktisat Müdürlüğüne maya faturasını göstermek gibi bir zorunlulukla karşı karşıya kalırlar. Bu zorunluluk, maya ihtiyacının inanılmaz derecede artmasını sağlar. Fabrika patronları gelişmelerden çok memnun olurlar. İthal mayaya gümrük tarifesi uygulandığı için yerli maya karşısında rekabet şansı kalmaz. İthalatçılar da haraçla yıldırılır.

Anlatıcı ile Rauf, bu arada, kendi dünyalıklarını da yaparlar. Fabrika arz talep dengesini sağlamak isterken, malın kalitesini düşürür. Fırıncılar, verim alamayınca, eski usulle yapılan mayaya yönelirler. Ancak un tahsisati için maya faturasını Belediye İktisat Müdürlüğüne gösterme zorunluluğu, onları başka çareler aramak zorunda bırakır. Anlatıcı ve Rauf’la anlaşip fabrikadan maya yerine sadece fatura almaya başlarlar. Fatura daha ucuza mal olduğundan aradaki fark, doğrudan Rauf ile anlatıcının cebine girmektedir. Patronlar durumu fark ettikleri zaman, ödeyecekleri yüksek tazminata bakmadan ikisinin de işine son verir. Onlarsa buna üzülmezler. Çünkü onlarda işletmecilik kafası vardır. Apartmanlarında bakanlara, milletvekillerine, iş adamlarına kumar oynatmaktadırlar.

Bu hikâyelerde, DP taraftarlarının nasıl zenginleştiğine, devlet imkânlarının onların önüne nasıl serildiğine dair örnekler gösterilir. Cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlar, milletvekilleri ve ocak başkanları, bu soygun düzenine çanak tutmaktadırlar.

2. Rüşvetçi, Kadın Düşkün Milletvekillerinin Memleket Sorunlarına Kayıtsızlıkları

“Komisyoncu” hikâyesinde, milletvekili avukat, Nadir Bey, reddettiği paranın rüşvet değil “komisyon” olduğunu anlatır. Tüccara beş yüz bin liralık mal vermiştir. Bundan yüzde iki komisyon alsa, bu para on bin lira edecektir. Tüccarın kendisine getirdiği para da bu kadardır. Bu zamanda bir tek memur maaşıyla geçinmek mümkün değildir. Kendisi bile komisyon almaktadır. “Komisyon başka, rüşvet başka... Kanunda komisyonculuğun yasak edilmediğini sen de bilirsin. İstikraz yapan bakan bile alır komisyonunu”.

Nadir Bey, bu mantığı onaylamamakta, bir gün birilerinin bunun hesabını sorabileceğini düşünmektedir. Milletvekili ise oldukça pişkindir. Halihazırda 58 yaşında olduğunu, partiyi beş yıl daha iktidarda tutacak formülü bulduklarını, beş yıl sonra kendilerinden hesap soracak birileri çıksa bile yaşları altmışı geçeceği için kanunen asılma yaşını aşacaklarını, o yaştan sonra kalacakları yerin Hilton ya da hapishane olmasının hiç mühim olmadığını belirtir.⁷ Nadir Beyin, rüşveti almamakta kararlı olduğunu anlayınca da “eşeklik parayla değil a...” diyerek onu kınar. Tüccardan parayı, seçim kampanyasında harcamak üzere DP’ye hibe etmesini isteyecektir. Zaten parti kimler için çalışmaktadır?

“Randevu Saati”, milletvekillerinin kadınlara düşkün olmalarını konu edinir. Anlatıcı, Fitnat adında bir bayan öğretmendir. Tayinini İstanbul’a yaptırmak isteyen Fitnat, arkadaşı Seher’den adlarını ve adreslerini aldığı İzmir, Aydın ve Denizli milletvekillerini Ankara’da ziyaret ederek onlardan yardım ister. İzmir ve Aydın milletvekilleri, konuyu etraflıca görüşmek için akşam saat 6’da Karpiç’te, Denizli milletvekili de aynı saatte Gar Lokantasında buluşmak üzere randevu verirler. Fitnat, onlarla konuşurken milletvekillerinin, anlattıklarını dinlemekten çok, pervasız bakışlarla baştan ayağa kendisini ölçüp biçtiklerini fark etmiş, çok rahatsız olmuştur. Randevu verilen yer ve saat önemlidir:

“Seherin anlattığına göre, bu randevu verme saati çok mühimdi. İşimin olup olmayacağını randevu saatinden anlamam kabildi. Eğer başvurduğum Milletvekilleri bana: ‘yarın saat 10 için... Bakanlıkta buluşalım.’ derlerseymiş, atlatıldığımı

⁷ Türk Ceza Kanununun 146. maddesinin, yaşı 65’i geçmiş olanlara idam cezası uygulanamayacağına dair hükmü, 12 Temmuz 1960 günü Millî Birlik Komitesiince değiştirilmiştir (Turan 2002: 70). “Komisyoncu” hikâyesinin yayımlandığı tarih ise 3 Temmuz 1960’tır.

anlamalıymışım. Bakanlıkta onları boşuna beklermişim. Çünkü hiçbir zaman bu randevuya gelmezlermiş, ama nüfuzlu zatlar saat 6 için randevu verirlerse sevinmeliymişim. Büyük bir ihtimalle işim olacak demekmiş. Ondan sonra istediğimi koparmam zekâmı kullanmama bağlıymış”.

Fitnat, yaşlı olduğu ve diğerlerinden daha az tehlikeli bulduğu için Denizli milletvekilinin randevusuna gider. Genç kadın, yanlış anlaşılmaya meydan vermemek için çok dikkatli davranmasına rağmen, yemek sırasında Denizli milletvekili asıl niyetini belli eder. Onu İstanbul yerine Ankara'ya aldirmek daha muvafıktır. Fitnat'ı başka bir bakanlığa, “dairesi olan, fakat işi olmıyan bir memuriyete” yerleştirebilecek gücü de vardır. Yaşlı adam, söze her başladığında genç öğretmene “karagözlü öğretmenim” diyerek hitap etmekte, ona Kavaklıdere'deki apartmanın bir dairesini verebileceğini, balkonu yemyeşil vadiye bakan, dayalı döşeli bu evde annesiyle birlikte rahat rahat oturabileceğini, ondan kira istemeyeceğini, sadece aydan aya geldiğinde, balkonda, yeşilliklere karşı kendisine bir kadeh içki ikram etmesinin yeterli olacağını söyler. Fitnat, yaşlı milletvekilinin yaptığı bu ahlâksız teklif karşısında büyük bir şaşkınlık yaşar. Onu kırmadan müsaade ister. Ertesi gün de Ankara'yı terk eder.

“Randevu Saati”nda, Fitnat'ın konuştuğu milletvekillerinin nereli olduğu belirtilerek kimliklerinin tespitine yarayacak bazı ipuçları verilmiştir. Ancak buradaki amacın, onların kimliklerini belli etmek olmadığı, bir genelleme yapılarak bütün DP milletvekillerinin kastedildiği malûmdur. “Turistten İstifade” hikâyesi bu düşüncemizi destekler mahiyettedir.

Hikâyenin anlatıcısı, DP Grup Toplantısında yaşananlara dair gözlemlerini aktarmaktadır. Toplantıda turizmi kalkındırma konusu ele alınmaktadır. Ön sıralarda oturan milletvekilleri konuyla ilgilenmekten çok büyüklerin gözüne girebilecek bir fırsat kollamakta, ara sıra başbakanın yüzüne bakarak konuşanın fikrine karşı olup olmadığını anlamaya çalışmaktadır. Arka sıralarda oturan milletvekilleri ise aralarında açık saçık fıkralar anlatarak yarenlik etmekte, köşedeki bir başka grup, gece klüplerinden birine gelen “Avusturya atraksiyon trupunun sarışın ve kumral yıldızlarına ait çıplak resimleri elden ele dolaştırarak” en ateşli olanını belirlemeye çalışmaktadır. Yani grupta tam bir lâkaytlık hâkimdir.

Asıl mesleği öğretmenlik olan kürsüdeki milletvekili, konuşması sırasında sık sık üst dudağını hafifçe kaldırarak altın dişlerini gösterme gayretindedir. Hükûmetin turizm siyaseti hakkında konuşan milletvekili, eleştiriler yöneltmekte, turistlerin resmî makamlardan çok çile çektiğini söylemekte, bakanlıklar arasında sağlanacak işbirliği ile bazı sıkıntıların

halledilebileceğini belirtmektedir. Onun eleştirilerine gösterilen tepkiler farklılık arz eder:

“Başbakanın kakkahayla güldüğünü gören ön sıralardakiler de gülüştüler ve eski öğretmeni alkışladılar. Gülünç fikra anlatan zat da hikâyenin gülünecek yerine geldiğinden; Avusturyalı artislerin en sıcakkanlısını ayırmağa çalışanlardan biri de dayanamayıp sarışın bir Freulein’in resimdeki çıplak geniş göğsünü hararetle öptüğünden arka sıralardakiler de kakkahayı bastılar. Böylece grup toplantısının birlik ve beraberlik manzarası tamamlandı”.

Kürsüdeki öğretmen milletvekilinin getirdiği teklifler, bazı milletvekilleri tarafından ciddiye alınmamakta, onun asıl niyetinin kurulacak bankanın idare heyeti üyeliğini garantilemek olduğuna inanmaktadırlar. Oysa hatip, çok ciddi bir soruna dikkat çekmektedir.

Tanıdığı bir İngiliz profesörün arkeoloji tahsili yapan güzel bir kızı vardır. Bu kız, “Eski Yunan ve Roma eserleri üzerine bir dissertasyon hazırlamak” ister. Milletvekili öğretmen ona Türkiye’deki eserleri över, otellerimizin güzelliğini, temizliğini, lokantalarımızı metheder. Genç kız da Türkiye’deki eserler üzerine bir çalışma yapmaya karar verir. İngiliz kız, Türkiye’ye geldiği zaman, kendisi yurt dışında olduğu için onunla ilgilenmesi mümkün olmaz. Bu nedenle, onun Türkiye’de rahat çalışması için imkânlar hazırlar. Kalacağı oteli, yemek yiyeceği lokantayı belirledikten sonra, polis müdürüne bir mektup yazarak, bu genç kızla ilgilenilmesini, “kırdı, bayırda çalışırken herhangi bir münasebetsizliğe maruz kalmaması için tedbir alınmasını rica ed(er)”. Fakat öğretmen milletvekilinin turizmi canlandırır düşüncesiyle attığı bu adım, bir skandalla sonuçlanır. Genç kız İngiltere’ye döndüğünde, otellerden, lokantalardan şikayette bulunmaz; ancak kendisine tecavüz edildiğini bütün ayrıntılarıyla dünyaya duyurur. Bu skandala sebebiyet veren de genç kızı çalışacağı mekânlara götürüp getiren şofördür.

Öğretmen milletvekili, rezaletin dünya basınında nasıl yer aldığını görmeleri için yabancı gazeteleri grupta dağıtır. Genç kızın şikayeti üzerine şoför üç gün sonra yakalanıp mahkemeye çıkarılır. Fakat iyi bir avukat tutan şoför, bir aylık tecilli bir mahkumiyetle kurtulur. Ön sıralardaki milletvekilleri sonuca tepki gösterirler. Öğretmen milletvekili onların serzenişlerine hak verir ve yaptıklarını anlatır. Adalet Vekiline çıkmış, ama dava görülüp neticelendiği için yapılacak bir şey kalmadığı cevabını almıştır. Ayrıca Vekil, “şoför partimizin ‘...’ vilayeti merkez kazası parti başkanı olduğundan fazla kurcalamaydı parti disiplini bakımından” doğru

bulmamıştır. Davaya bakan hâkim, uzak bir vilayete tayin edilmiş, o da gitmeyi reddedip istifa ederek avukatlığa başlamıştır. Öğretmen milletvekili kürsüden inerken, bu sonuçtan hiç de memnun olmadığını beyan eder. Arka sıralarda oturan milletvekilleri onun konuşmasını yorumlarlar:

“—*Turizm Vekiline kur yapmağa değil, herif Adalet Vekilini bombardımana çıkmış.*

—*Elbet çıkar, dedi bir başkası. ‘.....’ dedi Cezaevi inşaatını hazretin ortağı bulunduğu şirkete vermedi Adalet Vekili.*

(...)

—*Onun hıncı ne ona, ne buna -dedi-. Bana kalırsa güzel İngiliz turistinden başkasının faydalanmasını hazmedemiyor. Sağa sola çatması bundan. Onun yerine ben de olsam ben de çatardım doğrusu.. ne fırsat kaçırmış ya...”.*

Kemal Bilbaşar, romanlarında olduğu gibi, yine doğruları, çok inandığı, güvendiği öğretmenlere söyletmektedir. Ancak onlar hakkında bile, eğer DP milletvekili iseler, zihinlerde bir soru işareti bırakmaktan kaçınmamaktadır.⁸

3. Ocak Başkanlarının Nüfuz Ticareti Yapması

“Nüfuz Ticareti”nde, kendisini her şeyin merkezi olarak gören DP Bornova Ocak Başkanı şoför Mehmet’le tanışırız. Şoför Mehmet, Bornova’ya hapisane yapılmak üzereyken, ocak başkanı sıfatıyla, zamanında müdahale edip üniversitenin burada kurulmasını sağlar.

O gün hapisane inşaatı için arazi ölçümleri yaptıran müddeiumumilere çıkışıp engel olur. Kendisinden habersiz böyle bir inşaata girilmesine çok kızar. Hemen postaneye gidip telefon açar, bizzat Başvekil Adnan Menderes’le konuşur. Menderes’in samimiyet ifade eden sesini duyunca rahatlar: “Ha şöyle imana gelin... Demokrasiyi biz niçin kurduk herifler?”. Riyakâr bir tavırla başvekilin sıkıntısını anlatır. Hapishanenin Bornova’da inşa edilmemesi konusunda ikna eder. Başvekil de onun ricasını kırmaz. Bir süre sonra İzmir’e bir üniversite açılması söz konusu olduğunda yine başvekili arayarak bu iş için

⁸ Kemal Bilbaşar’ın romanlarındaki öğretmen tipleri hakkında daha geniş bilgi için bk. Özpay 2004: 569-570, 605.

en uygun yerin Bornova olduğuna onu inandırır, Menderes de Ocak Başkanının arzusuna olumlu cevap verir: “Hay hay Mehmetçiğim, madem bu kadar istiyorsun pekâla... Hatırını kırar mıyım ben senin? İstedğin üniversite olsun. Verdim gitti”.

Şoför Mehmet, başvekilin kendisine gösterdiği yakınlığı, çevresindekilere abartarak anlatır. Onlara halledilemeyecek işlerini halledebileceği izlenimini verir. Bu tür işleri halletmek için sadece, sözde, telefon parası alır. Ancak bu para oldukça yüklü bir yekûn tutmaktadır. Yine halledeceğine inandığı bir işe girer. Telefon parası olarak yüz lira alır. Postahane yerine doğrudan okula gider. Müdürün odasına pervasızca girer, ayak ayak üstüne atarak oturur. Hesap öğretmeninden şikayetçi olur.

Bir yandan onu sürgün ettireceğine dair tehditler savurur, bir yandan da iftira atar. Ancak öğretmenin soyadının “Gedik” olduğunu fark edip okul müdürüne, hesap öğretmenin Dahiliye Vekili⁹ ile akrabalığı olup olmadığını sorar. Yeğeni olduğunu öğrenince bütün söylediklerini unutup utanma duygusunu hiçe sayarak çıkar hesaplarına girer:

“Neye daha önce söylemezsin müdürçüğüm Namık beyle kardeş çocuğu olduklarını... Hay Allah.. (toparlandı ayağını dizinden indirdi) tevekkeli çarşıda, pazarda rastladıkça bir kanım kaynardı hesap muallimine... iyi olacak hastanın ayağına gelirmiş doktor. Müdürçüğüm, muhterem hesap muallimine beni tanıştırsana, elini öpeyim. Hem D.P. ocak başkanı şoför Mehmedin yeğenciğini gözetsin, hem de yeni kurulacak Üniversiteye 400 lira aylıklı bir şoför alacaklarmış, oraya beni kayırmaları için Gedik ağabeyimize bir kart yazsın..”.

“Teminatlı Yargıç” hikâyesindeki “....” ilçesi DP Başkanı Recai Gökgöz de şoför Mehmet’ten geri kalmaz. O da kendince bir sömürü düzeni kurmuştur. Çıkar hesaplarını iyi yapmakta, iftira atmaktan da çekinmemektedir. Ancak haddini aşınca kendisini kurtarması mümkün olmayacaktır. İlçede görev yapan yargıç, teminatlı birisidir. Bulunduğu yerden uzaklaştırılması neredeyse imkânsızdır. DP taraftarı davacılar, davalarının kendi lehlerine sonuçlanmamasının nedenini, yargıcın muhalif olmasına bağlamakta, iktidarları zamanında, bir “kıçıkırık” CHP’liye dış geçiremeyeişlerine kahrolmaktadırlar.

⁹ Bahsi geçen vekil, dönemin Dahiliye Vekili Dr. Namık Gedik’tir.

Mustafa da boşanma davasının sonucundan umutsuzdur. Recai Gökgöz, bir celsede boşanacağı konusunda ona teminat verir. Akşamki parti toplantısında arkadaşlarına, partilileri Mustafa'nın üç yıllık evliliği müddetince mutlu olamadığı belirtilerek, "bu aile yuvasının devamından partimize bir hayır gelmeyeceğine ittifakla karar verilmiştir" ifadeleriyle hazırlanan bir karar metni imzalatır. Ertesi gün partinin damgasını taşıyan bir kâğıda Asliye Hukuk Hakimliğine hitaben bir mektup yazarak, karar metnini ilişitirip kâtiplerle gönderir. Kendini kanun yerine koyan ilçe başkanı, yargıcı da aldıkları karara uygun davranmaya zorlamaktadır:

"...ilişik karar suretinden de anlaşılacağı veçhiyle biz parti olarak kararımızı verdik. Bunlar bir arada yaşyamazlar. Partimizin en güvendiği üyelerinden biri olan Mustafa bugün dilekçesini yazıp mahkemeye boşanma davası açmaya gelecek. Sen artık vakit kaybetmeden işi kanuna uydur, bir celsede ayır onları!".

Recai Gökgöz bununla yetinmez. Ertesi sabah dokuzda, hem Mustafa hem de birkaç partiliyle birlikte mahkemeye gider. Yargıcın yerinde olmadığını görünce, devlet memurlarının bu saatte vazife başında bulunması gerektiğini, bu şahsın yargıç diye kendisini devlet memuru saymadığını, vatandaşın işinin aksadığını, adaletin itibarını korumak gerektiğini bahane ederek yargıç aleyhine bir zabıt tutturur. Ancak yargıç, olabilecekleri tahmin ederek, bir gün önce kendisine gönderilen mektubu saklamış, bu olay üzerine de "Ceza Yargıçlığına hitaben" bir yazı yazıp mektubu ilişitirerek, mahkemeyi baskı altına almak cür'etini gösteren bu kişi hakkında adli kovuşturma açılmasını rica etmiştir. Recai Gökgöz, yargıçtan kurtulmayı ümit ederken, hiç tahmin etmediği bir sonuçla karşılaşmış, bir saat sonra tutuklanmıştır.

"Nutuk Ücreti"nde "...." DP Bucak Başkanı, Karşıyaka dolmuşunda, yan yana oturduğu yolcunun "Adnan ağabeyin" maiyetinden biri olduğunu fark edince, hem iktidarları zamanında İzmir'deki büyük değişimi över, hem de kendi yaptıklarını dolmuştaki yolcuların duyabileceği bir sesle anlatmaya koyulur. Bütün büyük şehirler gibi İzmir de çok değişmiştir. İzmir'e yakışan bir liman, buğday depolamak için büyük silolar, muntazam asfalt yollar yapılmış; gecekondu mahallelerine su ve elektrik götürülmüştür. Kendisi de,

başvekil uçak kazasından¹⁰ sağ salim kurtulduğu için Tanrıya şükran nişanesi olarak köye bir cami yaptırmaktadır. Bucak başkanı yanındakine, fırsat bulursa, bunu Adnan ağabeye duyurmasını rica eder.

Her ikisi de dolmuştaki yolculara, önemli insanlar olduklarını hissettirmek için ellerinden geleni yaparlar. İkisine tepki gösteren tek kişi, yaptıkları parti propagandası karşılığında “nutuk ücreti” olarak onlardan iki kat ücret isteyen dolmuş şoförü olur. Anlattıkları kalkınmanın yalan olduğunu, memlekette yiyecek kalmadığını, yoklukla boğuştuklarını bağırarak söyler. Üç günden beri yarım kilo zeytinyağı bulmak için çırpınmış, ancak hiçbir yerde bulamamıştır. Kalkınma denilen şey, bir yalandan ibarettir: “Kalkınmamış, bucak başkanı bozuntusunun kalkınması...”. İki partili, bu sözler karşısında ilk anda bir şaşkınlık yaşarlarsa da bir şey söylemeden oradan uzaklaşmayı daha uygun bulurlar.

4. Bürokratların ve Devlet Memurlarının İçine Düştüğü Çıkılmaz

İktidar ile muhalefet partisi arasındaki çekişmeden en çok etkilenen kesim, memurlardır. Memurların içine düştüğü karmaşa, “Karşılama Töreni” hikâyesinde ele alınır. Anlatıcı bir polis memurudur. Ona göre “parti dalgası çikali” işleri iyice karışmıştır. Her gün üç beş yerde parti toplantısı olduğu için oradan oraya koşuşturmakta, dövüşenleri ayırmakta, “hükûmata sövenler hakkında çarşaf gibi zabıtlar” tutmaktadırlar. Gelen büyüklere göre hareket tarzları da değişik olmakta, bu da onlara sıkıntı vermektedir.

“Gelen Demirkırat büyüklerimizdense kahve kahve dolaşıp, karşılansınlar diye, halkı yollara, meydanlara süreceksin. Evlere bayrak astıracaksın.

Gelen büyüğümüz Halkçı ise, millet karşıya gitmesin diye kahvelerin kapılarını tutacaksın, meydanlarda birikenleri dağıtacaksın. Arabaların yolunu keseceksin. Yukarının emri böyle...”.

İki ateş arasında kaldığına inanan polisler, böylesi günlerde ortalıkta şöyle bir görünüp kaybolur, işi oluruna bırakırlar. Yukarısı, isteği yerine gelmediği için kızıp köpürür. Amirleri de suçlu, bir iki polisin üzerine yıkarlar. Bu polislerin hemen görev yerleri değiştirilir. Polisler, yeni görev yerlerine gittiklerinde, orada uzun süre kalabileceklerine akılları yatarsa,

¹⁰ Bilindiği üzere 17 Şubat 1959 günü Londra gezisi dönüşünde Başvekil Adnan Menderes’in bindiği uçak düşmüş, kazada birçok yolcu ölmüş, Başbakan sağ salim kurtulmuştur.

çocuk çocuklarını götürürler. Yoksa onlardan birkaç ay uzak kalırlar. Anlatıcı polis memuru, yeni görev yeri olan vilayetten, emniyet müdüründen ve validen çok memnundur. Valinin işini iyi bildiğini, çok iyi dümen çevirdiğini belirtmektedir.

Bir gün Ankara'dan bir "şifre" gelir. Başvekil Menderes, parti kongresi için vilayete gelecek, orada bir konuşma yapacaktır. Gelenler törenle karşılanmalıdır. Halkçı bilinen vilayette böyle bir karşılama yapılması, muhalefeti yıldıracaktır. Polis memuru, emniyet müdürünün okuduğu şifrenin valiyi heyecanlandıracağını düşünür; ancak vali sükûnetini korur. İki günlük zamanı nasıl değerlendireceğini hesap ederek yapılacakları vali muavinine anlatır. Plânlanan şeyler, samimilikten uzak, tam bir kara mizah örneğidir:

"Not alın Rahmi bey! Belediye reisinden iki tâk istiyelim. Birini şehrin ana caddesi başına, ötekini hükûmet konağı önüne kurdursun. Üzerlerine boydan boya iki döviz yazdıralım: 'Hoş geldin büyük Başvekilimiz', 'Milletçe kalkınmamızı sana borçluyuz'. Kaymakamlara, parti başkanlarına mahrem tahrirat yazılsın. Kazalar istisnasız bütün arabalarıyla karşılamaya katılacaklar..".

Vali ertesi gün, partili partisiz bütün şoför ve kasap esnafıyla görüşür. Şoförlerle görüşmesinde onlara durumun ciddiyetini anlatır. Bu karşılama töreninin bir parti gösterisi değil, kutsal bir hemşehrilik borcu olduğunu belirtir. Vilâyetin idare âmiri sıfatıyla yarın herkesi orada görecektir. Vali, onlara tam güvenmediği için, adı öyle olmasa bile rüşvet de teklif eder. Vekâletten istenen otomobil lastiği tahsisleri gelmiştir. Tören telaşı bittikten sonra dağıtılacaktır. Yalnız tören alayında arabasını görmediği kimseler, bu tahsisten mahrum kalacaktır. Ancak Şoför Hayri Efendi de valiye karşı güvensizdir. Hükûmet dört lastik dağıttıktan sonra onlar sadece Menderes'i değil, Demokratların sülalesini de karşılamaya hazırdırlar ama tahsis kâğıtları törenden sonra değil, önce dağıtılmalıdır. Vali, tahsis kâğıtlarını Şoförler Odasına göndereceğine dair söz verir.

Kasap esnafıyla konuşması da bundan farklı olmaz. Kasaplar mezbahaya gönderecekleri kasaplık hayvanları, yarın, Menderes'in yol boyu geçtiği yerlerde kurban edeceklerdir. Buna karşılık onlardan mezbaha resmi alınmayacak, bu etler damgalanmadan satılabilecektir. Belediye, iki gün boyunca damgasız et satışına müsaade edecek, ceza kesmeyecektir. Kasaplar, valinin makamından ona dualar ederek ayrılırlar.

Karşılama töreni valinin umduğundan da şaşaalı geçer. Araba bolluğundan yollar tıkanır. Menderes, Hükûmet Konağına yürüyerek gelmek zorunda kalır. Kasap esnafı, fırsattan istifade, bol miktarda kurban keser, buzhaneye doldurur. Polis memuru anlatıcı, hiçbir yerde Menderes uğruna bu kadar kan akıtılmadığı inancındadır. Menderes halkçı olarak bilinen vilayetteki karşılama töreninden çok memnun kalır. Töreni tertip eden valinin, vilâyetteki bütün muhalifleri Vatan Cephesine yazdığını öğrenince, memnuniyeti bir kat daha artar.

Polis memuru anlatıcının tek korkusu, valinin buradan alınmasıdır. Bu yüzden kendisi de hemen gitmeli, hanımefendinin elini öpmeli, yalvarıp yakarmalı, eğer buradan giderlerse kendisini de beraberlerinde götürmelerini istemelidir.

“Karşılama Töreni”, memurun ve bürokratin, yerlerini ya da mevkilerini korumak için nasıl ikiyüzlü davranmaya zorlandıklarını anlatır. Bu uğurda, bürokrat da memur da halk karşısında itibar zaafına uğrar. Devletin imkânları başkalarına peşkeş çekilir.

“Komisyoncu” hikâyesinde tüccar ve milletvekili, görevini sadakatle yapan memurdan, farklı açılardan şikayetçi olurlar. Anlatıcının “çok besili adam” sıfatıyla tanıttığı tüccar, memur kısmının paraya karşı yüreğinin yufka olduğuna inanır. Bu yüzden onları “yemlemeyi” iyi bilir. Siparişlerini eksiksiz gönderen Sümerbank Satış Deposu Müdürü Nadir Beyi, teşekkür etmek için ziyaret eder. Minnettarlığının bir nişanesi olarak masanın üzerine bir zarf bırakır. Bunu bir münasebetsizlik olarak gören Nadir Bey, on bin lira değerindeki çeki reddeder. Kendisi vazifesini yapmaktadır. Yılda bir kere, her tüccarın depodan mal alma hakkı vardır. Bugüne kadar, vazifesini suiistimal etmemiştir.

“Çok besili adam”, verdiği rüşvetin reddedilmesine çok bozulur. Otele gelince, milletvekili avukatı arayıp müdürden şikâyetçi olur. On bin liralık hediyesini (!) geri çevirerek büyük terbiyesizlik yapan bu adamı saygısızlıkla suçlar. Nadir Bey, milletvekili avukatın okul arkadaşıdır. O da böyle bir parayı reddeden Nadir Beyin yaptığını “düpedüz eşeklik” olarak niteler. Oysa “Bir kutu şeker, bir demet çiçek değil ki hediye sayayım, onbin lira bu azizim... Rüşvetin daniskası...” diyen Nadir Bey, vazifesini sadakatle yapan bir memur olarak bu konuda net bir yaklaşım içindedir.

5. Uluslar Arası Güçlerle Mücadelede Basiretsizlik

“Petrolcu” hikâyesinin anlatıcısı, kendisini Türkiye toprakları içinde petrol bulmaya, memlekete faydalı olmaya adanmış bir petrol mühendisidir.

Tahsilini Amerika'da, stajını Kanada'da yapmıştır. Anlatıcı mühendis, yanında bir Türk mühendis arkadaşıyla birlikte, Kanada Petrol Şirketinin desteğiyle, tabii Türk hükûmetinin de izniyle, 1942 yılında Raman Dağı çevresinde petrol aramaya başlar. Sondaj çalışmalarına o günkü hükûmet büyük destek vermiştir.

Anlatıcıya göre, Musul petroleri yüzünden İngiltere'yle yeni bir ihtilâfa düşmek istemeyen Atatürk'ün söylediği "Kaynağı bizde olan bu petrol kuyuları için siyasi bir mesele çıkarmayalım. Günü gelecek, bu kuyuları besleyen damarları biz yukarıdan keseceğiz" sözü, Türk petrolcileri tarafından vasiyet addedildiği için bu sözlerden hareketle ilk sondaj çalışmalarına, Raman Dağı çevresinde başlanmıştır. Kuyudan ilk petrol fişkırdığında, hepsi sevinçten ağlamış, müjdeli haber Cumhurbaşkanı İnönü'ye ulaştığında o da gözyaşlarını tutamamıştır.

Fakat Türkiye'de petrol bulunmuş olması, İngiliz petrol şirketlerini rahatsız etmiş, Türk hükûmeti nezdinde girişimde bulunarak, petrol arama işinin durdurulmasını istemişlerdir. Umum Müdür, petrol bölgesine bir inceleme heyeti göndermiş, heyet Raman'da kendilerine gösterilen yüksek kalitedeki petrolü, düşük kaliteli ve rezerv açısından yetersiz olarak rapor etmiş, yapılan masrafı karşılamayacağını belirtmiştir. Raporun gerçeği yansıtmadığını anlatmaya kalkışan mühendis ve arkadaşı, çıkar yol bulamayınca olayı basına yansıtmış, bu da onlar açısından daha tehlikeli bir sonuç doğurmuştur. Umum Müdür, başının derde gireceğini anlayınca mühendisi "Turancılıkla" arkadaşını da "Komünist" olmakla suçlamış, soruşturmalar neticesinde iki mühendis de petrol bölgesinden uzaklaştırılmıştır.

Mühendis ve arkadaşı DP iktidara geldiğinde yeni bir girişimde bulunurlar. Meseleyi basın vasıtasıyla gündeme taşırlar. DP eski hükûmeti gözden düşürmek için kampanyayı destekler. Raman'da yeniden başlayan sondajlarla 4200 metrede petrol bulunur. Hükûmet bunu, propaganda yapmak için iyi bir vesile olarak görür. Büyük bir tören düzenlenir. Açılışa Cumhurbaşkanı ve Başbakan katılır. Başbakan konuşmasında, bunun "demokrat iktidarın başarılarından biri" olduğunu söyler. "Kurdeleyi uğurlu elleriyle Cumhurbaşkanı'nın kesmesini" rica eder. Petrol arama işinde emeği geçenleri teşvik edecek en küçük bir iltifatta bulunmaz.

İngiliz petrol şirketleri, bu yeni girişim karşısında başka bir yol izlerler. Bir sabah 200 kişilik bir Irak çetesi petrol kuyularını dinamitlemek için sınırdan içeri sızar, ancak askerî birlikler tarafından püskürtülür. Petrol mühendisi, bu tür baskınlardan kuyuyu korumak için, "petrol damarı üzerine birbirinden iki kilometre aralıklı iki tulumba yerleştirmek" zorunluluğunu

duyar. Bunlardan birini tapalayıp gizler. Böylece bir baskın olduğunda asıl kuyunun tahrip edilmesi önlenmiş olur. Irak çeteleri yeni bir baskın yapmazlar. “Ama iki ay geçmeden Başbakanın ve Cumhurbaşkanının imzalarını taşıyan bir kararname ile” iki mühendisin petrol arama yetkisine son verilir. Bu teşebbüs de diğeri gibi kesintiye uğrar.

6. Başbakanın Vicdanî Sorumluluktan Uzak Oluşu

Adnan Menderes, DP Genel Başkanı ve iktidarın başbakanı olarak “On Yıldan Hikâyeler”de adı en çok geçen kimsedir. Hakkında olumlu tek bir şey söylenmez. “Vicdan Sorumluluğu Denen Şey” hikâyesi, tamamen onun üzerine kurulmuştur. Yassıada Mahkemeleri sırasında, Başbakan Adnan Menderes’in yargılandığı davalardan birinin adı “Bebek Davası”dır.¹¹

Anlatıcı, ceza davaları uzmanı bir avukat arkadaşının davanın tutarsızlığı hakkındaki düşüncelerine katılmamakta, “yetkisini aşan bir dirençle Menderesi savun(duğunu)” söylemektedir. Ona göre Menderes suçludur. Onları dinleyen orta yaşlı bir bayan öğretmen de “Yüce Divan önünde, sanık sandalyasında oturmakta olan adamı sevdiğini itiraf etmekten çekinmiyen dul bir kadına” verdiği azap nedeniyle Menderes’i suçlu bulmakta, onun da vicdanî bir sorumluluk duyduğuna inanmaktadır. Yaşlı bir doktor, Menderes’te vicdanî sorumluluk duygusunun olmadığını ispat için salonda bulunanlara, şahit olduğu bir olayı anlatır.

---

¹¹ Bu dava, Başbakan’ın opera sanatçısı Ayhan Aydan’dan olan gayri meşru çocuğunu, doğumdan hemen sonra verdiği talimatla Dr. Fahri Atabey’e öldürttüğü savına dayanmaktadır. Mahkemede şahit olarak dinlenen Ayhan Aydan, ilişkilerininin 1951 yılında başladığından, Menderes’i sevdiğinden, ondan bir çocuk sahibi olmayı istediğinden, ancak iddia edildiği gibi bir çocukları olmadığından bahseder. Menderes’in eşi Berin Menderes, Yassıada’da tutuklu eşine gönderdiği mektuplarda, onu üzmemek için, bu konuda tek bir satır dahi yazmaz, sitemde bulunmaz (İlcak 1989: 46). Aydın Menderes, yıllar sonra kendisiyle yapılan bir röportajda şunları söyler: “...Annem tabii çok üzüldü. Ama, o daha çok buna rahmetli babam üzülecek diye üzüldü. Bugün kendisi, ‘O olay ve söylenenler, benden bir yağlı kâğıdın üzerinden akıp giden su gibi akıp gitmiştir’ demektedir. Ben ve rahmetli ağabeylerim bunun üzerinde durulacak bir konu olmadığını düşündük. Tabii biz onun erkek çocuklarıyız ve bu konuda babamıza karşı daha anlayışlı olabiliyoruz. Öte yandan, kanımca Ayhan Hanım, fevkalâde haysiyetli bir çizgi takip etmiştir duruşmalar öncesinde ve duruşmalar sonrasında” (Balamir 1989: 215). Menderes, bu davada kendisine isnat edilen suçtan aklanmıştır.

Onun belirttiğine göre, 32 yıl önce Menderes, genç bir çiftlik ağası iken, bir yörük kızını ayartmış, getirip çiftliğe kapatmıştır. Kızın erkek kardeşleri, ağanın kapatması olan kız kardeşlerine, kendi namus ve şereflerini düşünerek ya ağayla evlenmesi ya da köye dönmesi yolunda haber salmışlardır. Genç kız, çiftlik sahibine durumu anlatıp yardımını istemişse de Menderes hiç orali olmamıştır. Ağabeyleri de kız, kısa bir süre sonra vurup öldürmüştür. Cinayet konusundaki tahkikat yapıp katiller tespit edildikten sonra, Menderes tahkikat heyetindeki doktora, bu meseleden kendisine bir mesuliyet düşüp düşmediğini sormuştur. İkisi arasında geçen konuşma, hikâyeyi temellendiren ana fikri ortaya çıkarmaktadır:

—*Kızın yaşına, tahkikatın neticesine göre size kanuni bir mesuliyet düşmüyor -dedim- ama vicdanen mesul olursunuz her halde...*

Derin bir nefes verdi. Gülümsedi. Sırtından büyük bir yük kalkmış gibi omuzlarını silkti:

—*Vicdanî mesuliyetin ehemmiyeti yok beyefendiciğim, diye ellerini oğuşturdu, önemli olan adaletin mesul tutmamasıdır”.*

Hikâye içinde 1956’da başbakanın Ayhan Aydan ile yaşadığı gayri meşru ilişkinin dedikodularına da yer verilmektedir. Söylentiye göre “Ayhan Ayda’nın Düşük Başbakandan peydahladığı çocuklardan sonuncusu, gene onun emriyle, Mükerrerem Sarol tarafından” alınmıştır.¹²

7. Cumhurbaşkanı’nın Kibri

Devrin Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, “Petrolcu” hikâyesinde kibirli bir insan olarak tanıtılır. Petrol kuyusunun açılışı için düzenlenen törene geldiğinde kendisini karşılayan mühendise yakınlık göstermez. Kendisini “kuyuyu açan petrol mühendisi” olarak tanıtmamasına rağmen, Bayar onu kılık kıyafetine bakıp bir mühendise benzetememiştir. Mühendisin canının sıkıldığını görmüş, ama gönlünü alma lüzumu da hissetmemiştir. Mühendisin elini sıkmadan “kibirli kibirli” tören alanına yürümüş, başvekil ve beraberindeki vekiller de onu takip etmiştir. Petrol mühendisi, hem Cumhurbaşkanı’na hem de beraberindeki başvekil ve vekillere bir ders vermek ister. Onları uyarmayacak, petrolcü geleneğini bahane ederek

¹² Mükerrerem Sarol, dönemin Sağlık Bakanıdır. “Bebek Davası”nda Mükerrerem Sarol değil, “Dr. Atabey” suçlanmıştır (Turan 2002: 72). Hikâyede Ayhan Aydan’ın soyadı “Ayda” olarak gösterilmektedir. Bunun bir dizgi yanlışından kaynaklandığını düşünüyoruz.

hepsini petrol çamuruna bulayacaktır. Tören sırasında orada bulunan “kravatsızları, poturluları, belden kuşaklıları; kibirden patlayacak gibi kasılmış silindiri, jaketataylı beyefendilere” güldürecektir.

Bayar, kurdeleyi kestikten sonra, yer altından büyük bir gürültüyle gelen petrol, gökyüzüne doğru fişkirir. Cumhurbaşkanı, başbakan ve milletvekilleri, korkup kaçmayı kendilerine yakıştıramazlar. Az sonra hepsi de katran ve çamura bulanırlar. Halk kahkahalarla onlara gülmektedir. Mühendis, Cumhurbaşkanına yardımcı olur, kuyudan uzaklaştırır. Bunun bir petrolcü geleneği olduğunu belirtir ve özür diler. Petrole bulan heyet, akşama kadar ancak temizlenir. Vilayetten gelen çamaşır ve elbiseleri giyip Raman’dan ayrılırlar. Uğurlama esnasında mühendis Cumhurbaşkanı’nın arabasına yaklaşır “bir kere daha fiyakasını boz(ar)”. Ona, tesislerde çalışan işçilerin, ilk gün bahşış almadıkları takdirde bir daha makinelere el sürmeyeceğini söyler. Bunu da yine petrolcu geleneğine bağlar. Bayar, “dudağını ısır(ıp)” bordrolarını göndermelerini ister. Mühendis iki aylık bir bordro hazırlayıp gönderir. Para hükümet tahsisatından ödenir.

B. EDEBÎ ESERE YÜKLENEN VAZİFE VE SANATÇININ SORUMLULUĞU

Charles Dickens [1812-1870], ünlü eseri *İki Şehrin Hikâyesi (1850)*’ne çok çarpıcı bir giriş cümlesiyle başlar: “Zamanların en iyisiydi, zamanların en kötüsüydü” (Dickens 1988: 13). Fransa’daki ihtilâl sonrası kaos ortamı, herhalde, bu kadar kısa, bu kadar öz, bu kadar çarpıcı bir biçimde ifade edilemezdi. 27 Mayıs 1960 sonrasında Türkiye’deki basın yayın organlarında da böylesi bir kaos ortamının varlığından söz etmek mümkündür. Düşmüş iktidara, cumhurbaşkanına, başbakana, bakanlara, milletvekillerine ve DP temsilcilerine karşı, büyük bir husumet ve karalama kampanyası başlatılmıştır.¹³ Bu kampanyanın, idam cezalarının verilmesinde ne kadar etkili olduğu ayrı bir tartışma konusudur ve bu yazının sınırları haricindedir. Sorulması gereken soru, “Edebî esere yüklenen vazife nedir?”, “Aydın bir insan olarak sanatçının sorumluluk çizgileri nereye kadardır?”.

---

¹³ Bu kampanyaya katılan yazarlardan biri de Ahmet Hamdi Tanpınar [1901-1962]’dir. Tanpınar’ın “Suçüstü”, “Yakın Tarihimiz Üzerine Dikkatler”, “İçtimâî Cürüm ve İnsan Adaleti”, “Hatıra ve Düşünceler” başlıklı yazıları için bk. Tanpınar 2002: 104-126. Bu konuda bir değerlendirme yazısı için bk. Ayvazoğlu 2002: 20-22. Demokrat Parti ve Adnan Menderes hakkında yapılan olumsuz yayınların karşısında, tam tersine, olumlu yayınlar da vardır. Bu olumlu olumsuz değerlendirmeler, günümüzde de devam etmektedir.

Bir edebî esere yüklenen vazife, “sanat, sanat içindir”, “sanat, toplum içindir” tartışmalarıyla doğrudan bağlantılıdır. Bilbaşar, 1968 yılında bu hikâyelerden bazıları, *Yelken* dergisinde yeniden yayımlanırken, “sanat, sanat içindir” görüşünün bir uzantısı olan “soyut akımın” temsilcilerini hedef alıp onları ve dönemin dergilerini eleştirmiş, 27 Mayıs’la birlikte tabansız bu edebiyatın da iktidardan düştüğünü söylemiştir. Ona göre asıl sanat, gerçekçiliğe ve toplumculuğa dayanmalıdır (Bilbaşar 1968: 25). Kendisinin bu hikâyeleri kaleme almasının gerisinde de bu inanç yatmaktadır.

Yazar, bu sözleriyle edebî eseri bir propaganda aracı olarak görmesine rağmen, aynı yolu kullanan, ayrı nitelikteki bir karşı propaganda aracına tahammül gösteremez. “Akşam’ın ‘Siyah Zambak’ı Solsun Artık” başlıklı yazısında, *Akşam* gazetesinde tefrika edilen Suzan Sözer’in¹⁴ *Siyah Zambak* romanını, yazarının “Adnancığım, bu romanın her satırında sen varsın” sözüyle başvekile ithaf ettiğini dile getirerek, gazete idaresinin bu romanın yayımına son vermesini ister. Hatta aynı gazetede, kendi sütunlarında, çöken iktidara karşı “amansız bir mücadele kampanyası açan, duyarlığı son kertesi olan Müşerref Hekimoğlu ile Aziz Nesin’in kendi gazetelerinde”ki bu tefrikadan tedirgin olmamalarına şaşar. Bilbaşar’a göre bu romanın tefrikasının devam etmesi, “milletçe yapılan (Beyaz İhtilal)i”, adındaki siyah renkle lekelemektedir. Yazar, gazete idarecilerini de gaflet içinde olmakla suçlar ve onlara aynı yazara ait *Sanera* adlı romanın yine başvekile ithaf edildiği söylendiğinde İzmir gazetelerinde çıkan bir eleştiri yazısını hatırlatır. *Akşam* gazetesinin idarecilerini de aynı şekilde davranmaya çağırır:

“...*Bu romanın yarısında yazarın bizzat kendisi olsaydı onu sineye çekerdik, ama madem her satırında Adnan Menderes varmış, öyleyse kâğıt sepetine!*”

Akşam gazetesini de, eski iktidarın behimî ihtiraslarına karışmış bir duyarlıkla yazılan ‘Siyah Zambak’ eserini yayınlamağa devam edeceğine, okuyucularının duygusuna ve ihtilâl şehidlerinin aziz hatırasına hürmeten onu kâğıt sepetine atamaz mı?

Sonunu kimin için getirmeğe çalışıyor?” (Bilbaşar 1960).

¹⁴ Suzan Sözer’in adı, “Bebek Davası” iddianamesinde farklı bir biçimde yer alır: “...Ayhan’la münasebeti devam ederken kendi ifadesine göre başka bir kadınla –ki duruşmadaki beyanına göre bu kadın İstanbul, Ankara Olayları’nda sanık Ferit Sözen’in karısı Suzan Sözen’dir– münasebet tesis ettiğini Ayhan’ın öğrenmesi üzerine Ayhan’ın Menderes’le münasebeti seyrekleştirip alakasını kestiği keyfiyeti de anlaşılmuştur” (İleri 1986: 67-68).

Kemal Bilbaşar için edebî eser, fikirleri taşıyan bir vasıtaadır. Eleştirel gerçekçi pek çok yazarın edebî esere aynı gözle baktığı bilinmektedir. Ancak edebî eserden beklenen faydanın gaye mi netice mi olduğuna karar vermek çok önemlidir. Çünkü edebiyat her şeyden önce “güzel sanat’tır ve güzelin san’atıdır”. Onun birinci önceliği, güzel olmaktır. Faydalı olmak, tali önceliktir. Bir edebî eser için güzel olmak gaye, faydalı olmak neticedir (Safa 1970: 53). Plehanov’a göre de sanat, öncelikle kendi kendisinin amacıdır. Onu, amaca ulaşmak için vasıta hâline getirmek, “bu amaçlar en yüce soydan bile olsa, sanat eserinin değerini azaltır” (Plehanov 1987: 14).

Sanatçı, söyleyecek şeyi olan kimsedir. Her şeyden önce yaşadığı toprağa bağlıdır. Kendi insanının estetik düşüncesini geliştirecek, fikir ve his dünyasını zenginleştirecek imkânları arar. Öfkesini bilincinin önüne koymaz. İnsan hak ve hürriyetlerine saygı gösterir. Görüntünün arkasındaki gerçekleri araştırır, keşfeder, okuruyla paylaşır.

Kemal Bilbaşar, “On Yıldan Hikâyeler”de aceleci davranmış, modaaya uymuş, dönemin genel geçer kabullerine uygun hikâyeler kaleme almıştır. Bunu da gerçekçilik adına yapmıştır. Ancak, burada anlatılan gerçeklerin, gerçekliği tartışmalıdır. Roman ve hikâye, gerçeğin tartışılacağı, savunulacağı, aktarılacağı edebî türler değildir. Bunların bir kurgu ürünü olduğu, kendi içinde bir gerçeklik barındırdığı unutulmamalıdır. Bilbaşar, *Ay Tutulduğu Gece*, *Yeşil Gölge* ve *Başka Olur Ağaların Düğünü* adlı romanlarında DP’lilere gösterdiği hassasiyeti, “On Yıldan Hikâyeler”de gösterememiştir. Gerçeği anlatma telaşıyla, asıl anlatılacak şeyleri kaçırmıştır.

Hikâyelerde DP’li olarak tanıtılan kimselerden hiçbirinin olumlu bir yanı yoktur. Ocak başkanından Cumhurbaşkanına kadar hemen herkes, görgüsüz, rüşvetçi, çıkarıcı, adam kayıran, hırsız, tensel arzularının esiri kimselerdir. Bazı olumsuz özellikler, bazı isimlere, bizzat adları belirtilerek yüklenir. Hikâyelerde alaycı bir anlatım tutumunun benimsendiği görülür.

“On Yıldan Hikâyeler”, yazarın çağına tanıklık edişinin belgesi olarak bir anlam ifade ederler; ancak teknik özellikleri dikkate alındığında bunların birer hikâye olduğunu söylemek güçtür. Kemal Bilbaşar’ın sanatına da hiçbir katkısı olmamıştır. Aksine onun hikâyecilikte büyük çaba sarf ederek geldiği yeri sarsmıştır.

Sonraki yıllarda düşüncelerinde bir değişme olmadığı, aynı hikâyeleri yeniden yayımlamasından bellidir. Bununla birlikte, bu hikâyelerden çok memnun olmadığı gibi bir kanaati taşıdığımızı da belirtmek durumundayız. Nitekim bunun bir neticesi olarak Kemal Bilbaşar, 1971’de yayımlanan

Irgatların Öfkesi ve 1975'te yayımlanan *Cevizli Bahçe* adlı hikâye kitaplarına bu hikâyelerden birini bile almamıştır.¹⁵

Zaten Kemal Bilbaşar da olumsuz propagandanın edebî anlamda kötü bir örneği olan “On Yıldan Hikâyeler”in yazarı olarak değil, *Cemo, Memo* ve *Denizin Çağırışı*'nın yazarı olarak anılacak, edebiyat tarihindeki yeri de bu eserleriyle tespit edilecektir.

Kaynakça

- AKŞİN, Sina, (2005). “Siyasal Tarih (1950-1960)”, *Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908-1980*, (Haz. Sina Akşin, Cemil Koçak, Hikmet Özdemir, Korkut Boratav, Selahattin Hilav, Murat Katoğlu, Ayla Ödekan), İstanbul, Milliyet Kitaplığı.
- AYVAZOĞLU, Beşir, (2002). “Tanpınar ve Demokrat Parti”, *Türk Edebiyatı*, (Nisan 2002).
- BALAMİR, Oktay, (1989). “Aydın Menderes Anlatıyor: Babam Babam... Sevgili Rahmetli Babam”, *Bitmeyen Hasret* (Nazlı Ilıcak), İstanbul, Dem Yayınları.
- BİLBAŞAR, Kemal, (1960). “Akşam'ın ‘Siyah Zambak’ı Solsun Artık”, *Demokrat İzmir*, (16 Haziran 1960).
- BİLBAŞAR, Kemal, (1968). “V.C. Ocağı”, *Yelken*, 134 (Nisan 1968).
- DICKENS, Charles, (1988). *İki Şehrin Hikâyesi*, (Çev. Azize Bergin), İstanbul, Altın Kalem.
- ILICAK, Nazlı, (1989). *Bitmeyen Hasret*, İstanbul, Dem Yayınları.
- İLERİ, Rasih Nuri, (1986). *27 Mayıs Menderes'in Dramı*, İstanbul, Yalçın Yayınları.
- ÖZPAY, Ahmet, (2004). *Kemal Bilbaşar'ın Romancılığı*, Ankara, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ramazan Kaplan).
- PLEHANOV, G. V., (1987). *Sanat ve Toplumsal Hayat*, (Çev. Cenap Karakaya), İstanbul, Sosyal Yayınlar.
- SAFA, Peyami, (1970). “Edebiyatın Gayesi”, *Sanat Edebiyat Tenkit*, (Der. Ergun Göze), İstanbul, Ötüken Yayınevi.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2002). *Mücevherlerin Sırrı*, (Haz. İlyas Dirin, Turgay Anar, Şaban Özdemir), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- TURAN, Şerafettin, (2002). *Türk Devrim Tarihi-V/Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)*, Ankara, Bilgi Yayınevi.

¹⁵ *Cevizli Bahçe*, iki baskı yapmıştır. Ancak 1975'te yapılan ikinci baskı, 1941'deki birinci baskıdan oldukça farklı özellikler göstermektedir.